

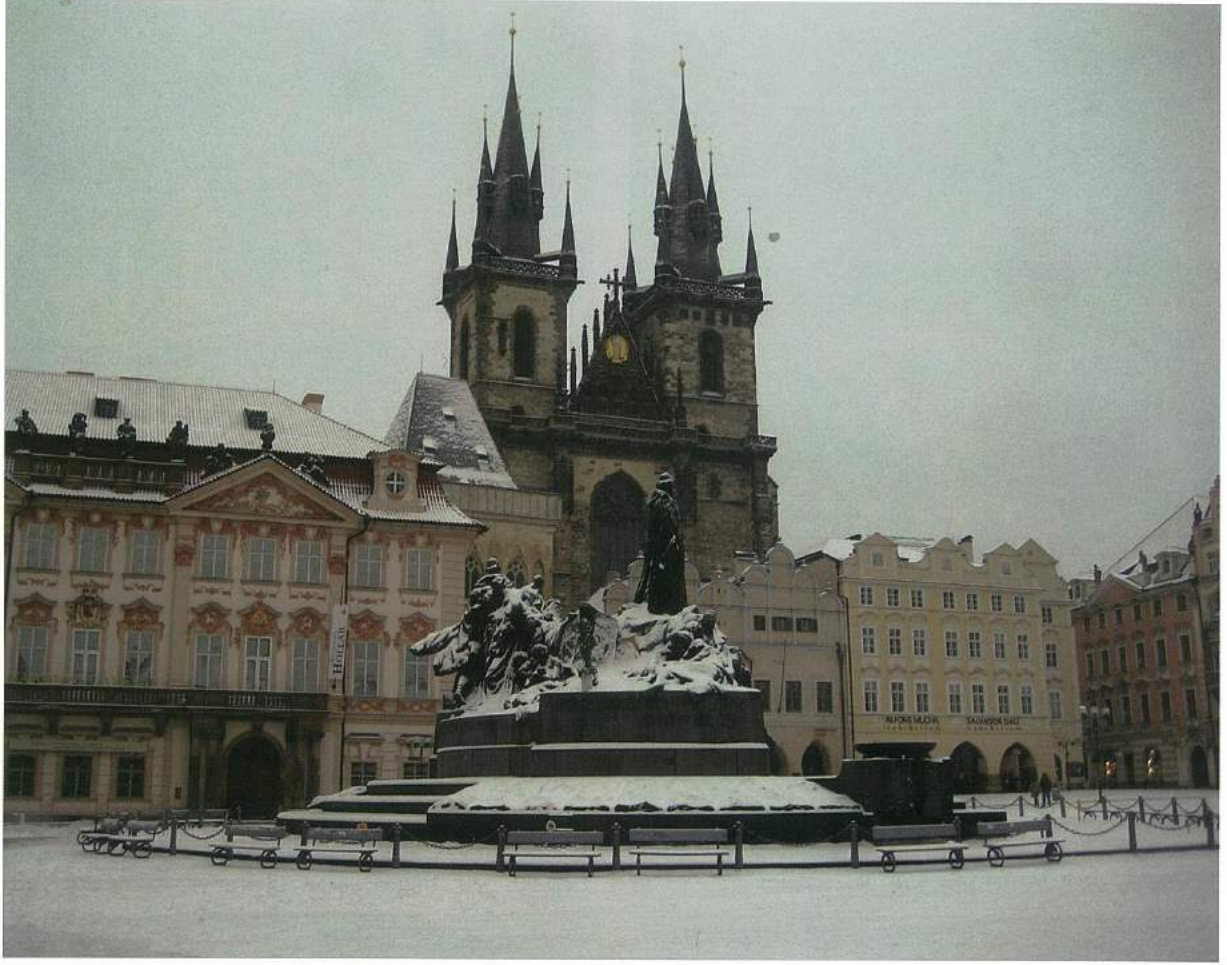
Prag Ulusal Tiyatro, oditoryumdan sahneye bakış. Fotoğraf: © Narodni Divadlo, 1999.

sanatın müzikle buluştuğu Prag operaları

Romantizmin ve sanatın şehri Prag'ın ihtişamlı operalarını, 2008 Prag Kış Müzik Festivali izlenimlerini ve Mozart eşliğinde bir kış mevsimini müzikolog ve besteci **Emre Aracı** anlatıyor.

Hani çocukların oynadığı cam küreler vardır, bilhassa Noel ve yılbaşı mevsiminde görürsünüz onları mağazaların vitrinlerinde. Kimileri kurmalıdır; kulağa hoş gelen Noel şarkılarını çın çın öterek çalarlar. Elinizde salladığınız zaman ise küçük kar tanelikleri adeta bir fırtınaya dönüşür ve cam küreye hapsolmüş o hayal şehrin sivri şato kuleleri, köprüleri arasında yavaş yavaş yere inerek pamuktan bir battaniye gibi sararlar etrafı. Siz de o manzaraya baktıkça garip bir cazibeyle bu rüyadan ibaret dünyaya kendinizin giderek çekildiğini görürsü-

nüz. Ve orada kalabilmek için küreyi alırsanız daha sallarsınız; aynen o meşhur Andersen hikâyesindeki kibritçi kızın bir kibritini daha yaktığı gibi. Bir an için etraftaki trafik gürültüsü, korna sesleri, bağırış çağırışlar, yağmur çamur yerini sanki Tchaikovsky'nin "Fındıkkran"ından bir sahneye bırakmıştır gözünüzün önünde: kar perilerinin dans ettiği birinci perde finalidir bu. Ocak ayında üçüncü defa gittiğim Prag'da kışı yaşamak işte sanki bu cam kürenin içine gerçekten girmiş gibi bir his uyandırdı içimde. Lapa lapa yağan karın altında ve Pariszká (Paris) caddesinin ışıltılı ağaçları arasında

Prag eski şehir meydanı. Fotoğraf: © Emre Aracı, 2008.

eski şehir meydanına doğru yürürken bir Pazar sabahı birbirinden zarif kiliselerden gelen çan sesleri sanki kurgulu Noel şarkıları çalarmışçasına büyülmüş bir dünyanın ortasına düşmüştü bizi. Sipsivri katedral kuleleri, girift Barok hatlı binaları ve başınızı kaldırdığınızda hiç beklenmedik bir bina cephesinden kolları göğe uzanan bir heykelin dramatik ifadesi, fenerlerle aydınlatılan loş ve dar ortaçağ sokakları, Art-Nouveau'nun klasik çizgili binalarla uyum içinde durduğu Prag'ı şüphesiz Doğu Avrupa'nın en romantik ve hayal yüklü şehri mertebesine taşımakta.

Burası sadece Çek Cumhuriyeti'nin değil, sanat, kültür, edebiyat, felsefe, ilim ve irfanın da önemli bir başkenti; emperyal bir geçmişin, milli iradenin, saklı kalmış bir mücevher kutusunun gözler önüne serildiği bir hülya mabedi. Her yaratan insanın, feyz ve ilham bulmak isteyen, geçmişin güzelliğine inanan, gerçek sanatçı ruhunun ateşini kalbinde hisseden ve realist dünyanın acımasız sefaletinden bir nebze olsa da uzak durmanın arzusunun taşıyan herkesin uğraması, sokaklarında kendini kaybetmesi, tapınaklarında sükunetle havasını teneffüs etmesi ve kendini dinlemesi gereken eşsiz bir dünya. Son iki CD'min de kayıtlarını gerçekleştirdiğim bu şehre her gelişimde içimde çalkalanan bu hislerin cazibesinden bir türlü kurtulamıyorum nedense. 2008

Ocak'ının ilk günlerinde 36. Kış Festivali için geldiğim Prag işte bana tekrar bu duyguları tattırdı.

İlk etkinliğimiz tarihi Estates Tiyatrosu'nda "Don Giovanni" temsili. Mozart bizzat bu operasının dünya prömiyerini 29 Ekim 1787'de burada idare etmiş. 1783'te açılan tiyatroyu Kont Nostitz Rieneck adlı bir asilzade inşa ettirmiş ve bir süre tiyatro kendi adıyla anılmış. Orijinal haliyle günümüze ulaşan Mozart'ın opera sahnelediği tek bina olma özelliğini taşıyan Estates Tiyatrosu'nda Carl Maria von Weber, Gustav Mahler, Anton Rubinstein ve Nicolo Paganini de sahneye çıkan sanatçı ve besteciler arasında. "Amadeus" filminde de bu tiyatro bir hayli kullanılmış. Mavi beyaz ve altın varak işlemelerle bezeli, ampullerin mum havasında aydınlattığı kat kat localı bu şık tiyatrodaki "Don Giovanni"yi. Mozart'ı ve o tarihi prömiyeri hayal ederek izlemek farklı bir keyif. Çek Milli Operası'nın sunduğu temsil modern yorumlardan uzak, klasik bir üslupta ele alınmıştı. Dekor olarak tiyatronun localarının sahnede birebir inşa edilmiş şekliyle kullanımı ise "Don Giovanni"nin Estates Tiyatrosu'ndaki prömiyerine yapılan akıllı bir gönderme niteliğindedi. Prag'da bilhassa "Figaro'nun Düğünü"nü başarılı temsilinin ardından Mozart'a karşı çok özel bir ilgi duyulmaya başlanmış. "Praglılarım beni anlar" diyerek Prag'a

Prag Devlet Operası'nın sahnesinden bir görünüm. Fotoğraf: © Prag Devlet Operası, Ondrej Kocourek.

Prag Devlet Operası'nın dış cephesi. Fotoğraf: © Prag Devlet Operası, Ondrej Kocourek.

özel bir gönül bağı duyan Mozart burayı dört kere ziyaret etmiş. İlk ziyareti "Figaro"nun temsilinden hemen sonra olmuş ki meşhur Prag Senfonisi'ni de (Re Majör, K 504) 1787 Ocak'ındaki bu ziyaret esnasında ilk defa bu şehirde 19 Ocak'ta seslendirilmiş. Bunu "Don Giovanni" prömiyeri için geldiği ikinci ziyaret takip etmiş. 1789'da Prens Lichnowsky ile birlikte Berlin'e giderken Mozart kısa bir süre için tekrar Prag'a uğramış. Son ziyareti ise Bohemya tahtına çıkan Kutusal Roma Cermen İmparatoru 2. Leopold'un Prag'daki taç

Emre Aracı idaresindeki Prag Senfoni Orkestrası ve Filarmoni Korusu, Rudolfinum'un Dvorák Salonu, Mart 2005. Fotoğraf: © Jens Franke.

giyme töreni vesilesiyle bestelediği "La Clemenza di Tito"nun prömiyeri dolayısıyla 1791 Kasım'ında olmuş. Bu opera da Estates Tiyatrosu'nda sahnelenmiş. Ancak daha çok İtalyan operasına ilgi duyan Leopold'un operayı beğenmediği yönünde dedikodular dolaşmağa başlayınca Mozart'ın bu son operası onun son Prag ziyaretini ne yazık ki acı duygularla noktalamasına sebep olmuş.

Prag seyahatimizde Mozart'ın bir süre kaldığı Çek müzisyen dostları Dusek'lerin villası Bertramka'yı da ziyaret etme fırsatı buldum. Bugün burası Mozart Müzesi olarak korunmakta. Zamanında şehir dışında üzüm bağlarıyla çevrili bir ormanın içinde yer alan sarı renkli bu iki katlı villa Prag'ın komünizm devrinde endüstriyel eksende gelişim gösteren bir bölgesinin içerisinde kalıyor. Terk edilmiş büyük binalar, üzeri grafitiyle karalanmış, camları tuğlayla örülmüş bakımsız apartmanlar bize bu şehrin yakın geçmişte yaşadığı estetikten uzak farklı bir zaman dilimini göstermeğe yetiyor. Tesadüfen Türk Hava Yolları'nın reklamını taşıyan bir tramvayla buraya doğru yol alırken Mozart'ın at arabasıyla bu araziye aştığını düşünüyorum. Bertramka yine de cennet gibi bir yer. Söylentiye göre kendisi de meşhur bir soprano olan Josefina Dusková bir türlü "Don Giovanni"yi tamamlamayan Mozart'ı burada zorla bir odaya kapatmış ve operasını

bitirene kadar başında beklemiş. Bertramka ne hayatlar görmüş, ama şimdi sessiz sakin bir müze. Gerçi burada düzenli Mozart konserleri de veriliyor. Ev 1838'de Lambert Popelka adında bir Mozart meraklısının malı olmuş ve onun gayretiyle müze olarak korunması sağlanmış. "Don Giovanni"nin ilk temsilinin 100. yılı vesilesiyle düzenlenen kutlamada Dvorák da hazır bulunmuş. Tchaikovsky de Bertramka'ya gelerek saygısını sunan dehalar arasında. Bu mütevazı villadan yüce duygularla çıkıyorsunuz dışarı. Aynı heyecanla geçmişi 1149 yılına giden Strahov Manastırı'na çıkıyoruz. Prag'a tepeden bakan ikiz kuleli bu manastır kompleksindeki Barok kiliseyi Mozart da ziyaret etmiş ve buradaki orgu çalmış. O sırada kilisenin çan kulesinden bir ilahi duyuluyor, değişik tınılı çanların sesiyle. Strahov Manastırı'nın bir de birbirinden kıymetli kitaplardan oluşan muhteşem bir kütüphanesi var.

Prag'da izini sürdürdüğümüz ikinci besteci ise Antonin Dvorák oldu. Çek milliyetçiliğinin müzikte doruğa çıktığı 19. yüzyıla damgasını vuran Dvorák için de Çek'ler başkentlerinde bir müze kurmuşlar. Mimar Ignaz Dientzenhofer'in imzasını taşıyan bu kiremit ve krem rengi villa geç Barok döneme ait. Michna Ailesi'nin yazlık sarayı olarak inşa edilen bina daha sonra yakınlarında açılan ve Amerika adını taşı-

Prag Ulusal Tiyatro'nun oditoryumu. Fotoğraf: © Narodni Divadlo, 1999.

Prag Ulusal Tiyatro, ana giriş. Fotoğraf: © Narodni Divadlo, 1999.

Prag Ulusal Tiyatro'nun locaları. Fotoğraf: © Emre Aracı, 2008.

yan bir Han'dan ötürü Villa Amerika olarak da anılır olmuş. "Yeni Dünya" senfonisinin bestecisinin hatırasına ev sahipliği yapması ise tamamen bir tesadüf. Zira Dvorák bu evde hiç bir zaman kalmamış, yaşamamış. Burası besteciye uzun bir süredir müze kurmak isteyen Dvorák Derneği tarafından satın alınmasının ardından 1932 yılında kapılarını açmış. Küçük mütevazı bir alan. Her ne kadar bestecinin orijinal yazmaları teşhir edilmese de Dvorák Müzesi'nde ona ait şapka, baston, madalyon gibi şahsi eşyaları görmek mümkün. Prag'da yaşadığı Zitna Caddesi'ndeki apartman daire-sinden getirilen bestecinin çalışma masası, viyolası ve Bö-sendorfer piyanosu da burada. Orijinal materyal ve notaların çoğunluğu ise müzenin zengin arşivine kayıtlı. Örneğin "Yeni Dünya" senfonisinin 120 sayfalık orijinal yazması bestecinin ölümünün 100. yılı olan 2004'te sadece 8 saat açık kalmasına izin verilen bir sergide Rudolfinum'da teşhir edilmiş. Beethoven'ın bir portresi ve Mozart'ın büstü de Dvorák'ın çalışma alanında ona ilham kaynağı oluşturmuş objeler arasında. Cambridge Üniversitesi'nden 1891 yılında aldığı fahri doktora unvanının cübbesi de Michna Yaz Sarayı'nda teşhir ediliyor. Bestecilerin manevi huzurunda onları hissetmekten keyif alan herkes için ziyaret edilmesi gereken bir yer Prag'daki Dvorák Müzesi.

Kış Festivali'nde katıldığımız ikinci etkinlik Ulusal Tiyatro'daki "Fındıkkıran" balesi idi. Prag'da anıtsal opera binaları ve konser salonlarının haddi hesabı yok. Ulusal Tiyatro da Çek milliyetçiliğine ve bağımsızlık ateşine dikilmiş gerçek bir sanat abidesi. Çek halkının katkılarından oluşan fonla inşa edilen bugünkü binanın temel taşı 1868'de konmuş. Zira bundan önce geçici bir sahne açılmış aynı yerde. 11 Haziran 1881'de Avusturya veliat prensi Rudolf tarafından açılan binanın içi ve sahnesi talihsiz bir yangın sonucu açılıştan iki ay sonra tamamen yanmış. Ancak Çek'ler büyük bir kararlılıkla açtıkları yeni bir yardım kampanyasıyla tiyatrolarını iki senede tekrar restore etmişler. Birinci balkonun 6 numaralı locasına oturduğumuz zaman Fransız 2. İmparatorluk stilini andıran bir salonda bulduk kendimizi. Altın kırmızı kadife döşemeler, varaklı aslanlar, kristal dev bir avize ve başlı başına bir sanat eseri olan sahne perdesi; Çek'lerin bir sanat tapınağını inşa edişini tasvir eden Vojtech Hynias'ın dokuma olarak işlediği mitolojik tablosu. Daha perde açılmadan bir dramatik oyunun içine düşmüş gibiydik adeta. Smokinli beyler, tuvaletli hanımlar bize Prag'da her şeyin, modern dünyanın aksine, hâlâ belirli bir etiketinin olduğunu da gösteriyordu. Tavanda ise Frantisek Zenisek'in fırçasından müzik, resim, heykel, mimari, lirik şiir, epik şiir, dans ve pandomim sanatlarını tasvir eden yarı çıplak kadın figürleri sanatın beşiğinde olduğumuzu bize hatırlatır gibilerdi. Koridorlarda ise Çeklerin meşhur dramatik sopranosu

Ema Destinnova'nın siyah beyaz fotoğrafları görülüyordu. Youri Vamos'un 2004 tarihli koreografisinden izlediğimiz "Fındıkıran" bilinenin aksine Clara ve Prens temasının yerine Charles Dickens'in Noel'den haz etmeyen Ebenezer Scrooge karakterini işlediği hikâyesi üzerine kurulmuştu. Dolayısıyla perde kalktığında karlar altındaki Londra'da bulduk kendimizi. Londralılar böyle bir mevsimde Prag'ın romantizmini özlerken, anlaşılan Macar koreograf da Viktorya devri Dickens Londra'sına özlem duymuştu. Farklı ama akıllıca kurgulanmış bir versiyon izlemiş olduk Çek Milli Tiyatro Bale Topluluğu'ndan.

Milli Tiyatro'nun karlı sahnesi yerini Sevilla'nın güneşli bir yaz gününe bırakmıştı Prag Devlet Opera'sının perdeleri açıldığında. Zira Bizet'nin meşhur "Carmen"i de Kış Festivali programında yer alan operalar arasındaydı. Biz de Prag'da üçüncü sanat tapınağının kapısını aralamış oluyorduk böylece; eski adıyla Yeni Alman Tiyatrosu'nun Neo-Rokoko dekoru içerisindeydik. Milli Tiyatro'ya kıyasla Prag'da yaşayan Alman azınlığın kendi milli repertuarını desteklemek amacıyla 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa ettirdikleri bu opera binası da şehrin hayli gösterişli sanat mekânları arasında, Wenceslas Meydanı'nın kuzeybatı köşesine doğru önemli bir yer tutmakta. Richard Wagner'in "Die Meistersinger von Nürnberg" operası ile 5 Ocak 1888'de açılan tiyatronun kaderi de Prag'ın tarihi kaderine paralel bir gelişme göstermiş. 2. Dünya Savaşı ile birlikte Nazi işgali sırasında parti propaganda sahnesi konumuna gelen bina 1945'ten sonra parlayan Çek milli hareketi sonucunda Smetana Tiyatrosu adını almış. 1989 devriminden sonra ise burada Devlet Opera kumpanyası kurulmuş. Sahnesi de diğer Prag tiyatroları gibi yıldızlar geçidi adeta: Richard Strauss "Salome", "Elektra" ve "Der Rosenkavalier" operalarını burada bizzat kendisi idare etmiş. Alexander Zemlinsky, Georg Széll ve Otto Klemperer de Alman Tiyatrosu'nda orkestra idare eden meşhur şefler arasında. Carmen'in trajik öyküsünü seyrederken 1875'teki prömiyerinin zor hazırlıkları için büyük uğraş vererek yaşadığı olumsuzluklar sonucu operasının popüleritesini dahî göremeden 36 yaşında kalp krizinden ölen Bi-

Prag Ulusal Tiyatro'nun tavan süslemesi. Fotoğraf: © Narodni Divadlo, 1999.

zet'nin acı kaderine üzülmemek elde değildi. Sanatın kalpten geçtiğini düşünürsek şaşırılmak lazım bu ecele. Prag Devlet Operası her yılbaşı gecesi bu binada Sylvester Balosu olarak anılan şatafatlı bir balo düzenliyor. Johann Strauss'un "Yarasa" operetinin sahnelendiği gecede konuklar tam bir 19. yüzyıl balosunu yaşıyorlar. Zira temsil den sonra parter dans pistine dönüşüyor ve herkes coşkulu eğlenceye katılıyor. Ne de olsa eski bir Avusturya İmparatorluğu toprağı olmasından ötürü Prag'daki bu Viyana tarzı eğlence olağan hayatın doğal bir parçası.

Prag'da benim için en duygulu an Rudolfinum'un

Dvorák Salonu'na geri dönmek oldu. "Boğaziçi Mehtapları"nda Sultan Portreleri" ve "İstanbul'dan Londra'ya" albümlerini kaydettiğim bu tarihi salonda bu defa da seyirci olarak Çek Filarmoni Orkestrası'nı dinlemek değişik bir his. Bedrich Smetana'nın "Ma Vlast" başlığını taşıyan altı bölümlük senfonik şiirinin tamamını coşkulu bir yorumla işittik Zdenek Mácal idaresindeki Çek Filarmoni'den. En meşhuru "Moldau", yani Prag'dan da geçen Vltava Irmağı'nı tasvir eden bölüm olan bu senfonik şiiri adı geçen ırmağın hemen yanı başındaki bu Neo-Rönesans binada dinlemek insanın gözünde bambaşka hayal pencereleri açıyor. Bir an Charles Köprüsü'nden kaleye doğru yürüdüğümü hayal ettim hafif sisli bir sabahta. Sağlı sollu kararmış heykel silüetleri sanki canlanıvermişti. Uzakta St. Vitus Katedrali'nin sivri kuleleri ve arkamda eski şehrin kubbeleri. Buz kesen soğukta kürk yakalı ve kalpaklı Çek askerlerinin sert ifadeleri. Sarah Bernardt için hazırladığı afişleriyle ünlenen Alfons Mucha'nın fırçasından çıkma duvar freskleriyle bezeli Art-Nouveau Belediye Sarayı'nda içilen sabah kahvesinden veya Grand Europa Otel'i'nin Titanik Restaurant'daki akşam yemeğinden, Pariszká Caddesi'ndeki kristal avizeli Cremeria Milano'da bizi bekleyen sırma apoletli, beyaz ceketli garsona kadar Prag büyütlü ve geçmiş zaman estetiğinin hâlâ canlı olduğu bir masal şehri. Sırada gerçek klasik müzik festivali olan Bahar Festivali var, ama siz şimdiden 2009 Kış Festivali'ndeki yerinizi ayırtın. □